

BASEL II VE KOBİLERE ETKİSİ

Abdulkerim GÖK^(*)

I - GİRİŞ

1974 yılında BIS (Bank For International Settlement) bünyesinde Bankacılık Denetleme Komitesi kurulmuştur. 1974 yılında yaşanan petrol krizi ve uluslararası bir bankanın iflas etmesi ile birlikte uluslararası bankalar ve finansal kurumların sermaye yeterlilikleri konusundaki endişeleri ciddi seviyelere yükselmiştir. Bankacılık Denetleme Komitesi 1975 yılında Basel komitesi mevcut endişelerin giderilmesine yönelik bildiri yayınlayarak, Basel Bankacılık Denetleme Komitesinin tavsiye organı işlevini kazanmasını sağlamıştır (Alpar&Ongun,2000:18).

Basel Bankacılık Denetleme Komitesi G-10 ülkelerinin Merkez Bankası başkanları ile bankacılık düzenleme ve denetleme otoritelerinin yetkililerinin katılımı ile oluşturulmuştur. Bu yapısı itibarıyla Avrupa Birliği üyeliği için de aranılan kıstaslardan biri Basel Bankacılık Denetleme Komitesinin belirtmiş olduklarını yerine getirmek olmuştur.

Komite 1988 yılında BASEL I'ı yayınlamıştır. Kredi riskine ilişkin asgari sermaye yükümlülüğü önerilmiş olup riskin yapısından çok teminatın niteliği hususlarında çıkarımlarda bulunulmuştur. 1996 yılında piyasa riski de sermaye ayrılması gereken bir risk unsuru olarak komitenin gündemine girmiştir. (Alpar&Ongun,2000:33)

İçsel sistemlerin çalışmaması veya yetersiz içsel süreçler, insan kaynağı, bilgi işlem teknolojileri ve

dışsal etkenler nedeniyle ortaya çıkan risk; operasyonel risk olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası bankacılığın teknoloji devrimi ile hızlı ve sürekli gelişimi, insan kaynağının gelişim ve değişimi ve içsel sistemlerin yapılandırılması zaman içerisinde operasyonel riske karşılık olarak da asgari bir sermaye ayrılması gündeme geldiğinden Basel Komitesi ilgili çalışmalarına 1999 yılında başlamıştır. Kredi, piyasa ve operasyonel riskin ölçülmesi ve asgari sermaye ayrılmasına ilişkin öneri ve çıkarımlarda bulunan BASEL II 2004 yılında yayınlanmış, 2007 yılı başında gelişmiş ülkelerdeki finans sektörü için yürürlüğe konulması kararlaştırılmış ve reel kesim için ise 2008 tarihi hedeflenmiştir (<http://www.mess.org.tr>, 20.12.2006).

Bu çalışmada Basel II ve Kobilere etkileri üzerinde durulmuştur.

A - BASEL II

Bankalar için sermaye, olumsuz koşulların gerçekleşmesi durumunda bankanın faaliyetlerini sürdürmesini sağlayacak son savunma hattıdır. Yönetimde aksaklıkların olduğu, ihtiyaten ayrılan karşılıkların yeterli olmadığı durumlarda, banka maruz kaldığı zararları sermaye ile karşılamaktadır. Sermayenin yeterli olmadığı durumlarda da bankalar iflas edebilmektedirler. Bu sebeple bankaların ne kadar sermaye ile çalışması gerektiği sorusu banka denetim otoritelerinin temel çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. (Beşinci, 2005, 24)

Bankaların sermaye yeterliliklerinin uluslararası alanda ilk kez bir standarda bağlanması 1988 yılında

^(*) Harran Üni. İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Basel Komitesi tarafından BASEL I'in yayınlanması ile gerçekleşmiştir. Oldukça basit bir hesaplama yöntemini bünyesinde barındıran BASEL I, yayınlanmasından kısa bir süre sonra pek çok ülkede kullanılmaya başlanmış, ancak bankacılık sektöründe ortaya çıkan baş döndürücü hızdaki gelişmeler karşısında kısa sürede sorgulanır hale gelmiştir. Bu sebeple, Basel Komitesi, yeni bir sermaye yeterliliği standardı hazırlama çalışmalarına 1998 yılında başlamış, BASEL II olarak adlandırılan yeni standardını ise 2004 yılında yayınlamıştır. (Ersan, 2006, 37)

Genel anlamda BASEL II;

- OECD'ye üye ülkelerin kredi risk ağırlığının % 0 olma avantajını kaldırmasını,
- Ülke Hazine ve Merkez Bankası kredilerinin risk ağırlıklarının yükseltilmesini,
- Yabancı para cinsinden ihraç edilen tahvil ve bonolar % 100 risk ağırlığına tabi tutulmasını,
- Ülke, banka ve şirket kredi risklerinin uluslararası derecelendirme kuruluşlarınca derecelendirmeye tabi tutulmasını ve bankaların kendi risklerini derecelendirmesini,
- Operasyonel riskin de asgari sermaye yükümlülüğüne ilave edilmesi,
- Bankaların asgari sermaye tespit süreçlerinin Bankacılık Denetleme Otoritelerince denetlenmesi ve gözetilmesi,
- Kamuya periyodik olarak üç ayda bir raporlama yapılmasını kararlaştırmıştır. (Bulaç, 2005, 44)

BASEL II; üstlenilen risklere karşılık olarak asgari sermayenin tespit edilmesi, denetim & gözetim ve piyasa disiplini & şeffaflık ilkeleri üzerine konumlandırılmıştır.

Temel olarak bankaların maruz kaldıkları risklerin büyüklüğü ile paralel sermaye yükümlülüklerine tabi olması prensibini benimseyen BASEL II, BASEL I'e göre kapsamlı ve teknik seviyesi yüksek bir metindir. Böylesi kapsamlı ve teknik bir metnin, hiç şüphesiz başka bankalar olmak üzere pek çok kesim üzerinde önemli etkileri olması beklenmektedir. Bu kesimler içinde en çok tartışılardan biri ise KOBİ'lerdir. Bunda KOBİ'lerin ülke ekonomilerindeki kritik konumları ve BASEL II ile getirilen sıkı kurallara uyum konusunda yaşayabilecekleri problemlerin varlığı etkili olmaktadır. (Ekinci, 2003, 76)

1- BASEL II'YE GEÇİŞ ÇALIŞMALARI

Bankaların önemli bir kısmında, riskler bazında teknik çalışmalar yürütmek, cari muhasebe ve raporlama sistemlerini BASEL II gereklerine uygun hale getirmek, bilgi yönetimi ve veri depolama sistemlerini güncelleştirmek gibi amaçlarla çalışma grupları oluşturmaktadırlar. Bankalar kendi bünyelerinde İç Denetim ve Kontrol birimleri de oluşturmuşlardır.

Katılım bankaları, küçük ölçekli bankalar ve orta ölçekli bankaların önemli bir bölümü kredi, piyasa ve operasyonel risk için sermaye yeterliliğinin hesaplanması için standart ölçüm yöntemleri kullanmaktadırlar. Bu amaçlarına ulaşmak için yürütülen faaliyetlerde aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Varlıkların Portföyler itibarıyla tasnif edilmesi
- Kurumsal/Kobi/Parakende kredi ayırımının yapılması
- Müşteri – Teminat takip sistemlerinin işlevsel hale getirilmesi
- Dış derecelendirme notlarının eşleştirilmesi
- Faaliyet kolları bazında gelir/gider ayırımının yapılması. (Teker, 2005, 54)

Bazı bankalar risk yönetimi ve iç kontrol birimleri başta olmak üzere organizasyonel yapının değiştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmaların başlıcaları şunlardır:

- Organizasyonel yapı ile örgütsel şemaların BASEL II'ye uyumlu hale getirilmesi
- Aktif- Pasif Yönetimi ile piyasa riski yönetimi arasındaki bağlantının ve bilgi akışının güçlendirilmesi
- Risk matrislerinin hazırlanması
- Teftişler ve iç kontrollerde ortaya çıkarılan bulguların risk matrislerine aktarılması
- Anket çalışmaları yapılması
- Öz değerlendirme raporları hazırlanması (www.ebso.org.tr/tr, 01.12.2006)

2 - KOBİ TANIMI

Günümüzde ölçek ekonomisine dayalı üretim yapan büyük sanayi işletmeleri ile birlikte bu tür firmalara girdi sağlayan esnek yapılı ve daha hızlı hareket etme kabiliyetine sahip KOBİ odaklı işletmecilik modelleri giderek önem kazanmaya başlamıştır. Gerek üretimde, gerekse de yeni istihdam yaratarak toplumsal

bütünleşmenin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli bir yere sahip olan KOBİ'lerin yaratıkları değerini farkına varan ülkeler, toplam işletmeler içerisindeki payı yüzde 95'leri bulan KOBİ'leri desteklemeye yönelik önemli düzenlemeleri hayata geçirmişlerdir. (www.riskcenter.com.tr, 22.12.2006)

Ülkemizde de 80'li yılların sonundan itibaren KOBİ'lere yönelik bir destek sisteminin oluşturulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Üyesi bulunduğumuz OECD ve üyeliğe adaylık süreci yaşadığımız Avrupa Birliği, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesi ve desteklenmesi için yoğun bir çaba sarf etmekte, sürekli olarak yeni politika ve stratejiler üretmektedir. Ülkemiz, OECD'nin KOBİ'leri desteklemeye yönelik temel kriterleri içeren dokümanı ve AB KOBİ Sözleşmesini kabul ederek gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle aynı politika ve prensipleri benimsediğini vurgulamıştır. Ayrıca TBMM'de 1990 yılında kabul edilen 3624 sayılı kanun ve bu kanunla kurulan KOSGEB Başkanlığı, ülkemizin KOBİ'lere verdiği değerin somut bir ifadesidir. (Tezcanlı&Erdoğan, 2004, 52)

Ülkelerin kalkınma seviyesi ve sektörler arasındaki farklılıklar nedeniyle KOBİ tanımlamaları, ülkeden ülkeye, sektörden sektöre, hatta bölgeden bölgeye bile değişmektedir. Aşağıda, çeşitli ülke ve kuruluşların KOBİ tanımlamaları ile ilgili yaklaşımları belirtilmiştir.

2.1. Kobi'ler Neden Önemlidir?

- KOBİ'lerin tüm işletmeler içerisindeki oranı %99,8
- İstihdam içindeki payı %76,7
- Katma değer içindeki oranı %26,5
- Bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlarlar.
- Gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltırlar.
- Bireysel tasarrufları teşvik ederler.
- Büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısıdır.
- Ekonominin ve sosyal sistemlerin denge ve istikrar unsurudurlar.
- Daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği mevcuttur.
- Nispeten düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkanı yaratırlar.
- Emek yoğun teknolojilerle çalışarak ve genelde düşük vasıflı eleman istihdam ederek işsizliğin aşağı çekilmesine katkıda bulunmaktadır.

- Esnek yapıları vardır.
- Ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenirler.
- Talep değişikliklerine ve çeşitliliklerine çabuk yanıt verirler.
- Teknolojik yenilikleri almaya yatkındırlar. (http://www.dtm.gov.tr, 18.12.2006)

2.2. Bazı Ülkelerin ve Kuruluşların KOBİ

Tanımlamaları

ABD'de, KOBİ'ler için geçerli resmi bir tanımlama bulunmamaktadır. 1953 tarihli Küçük İşletme Kanunu, küçük işletmeyi, sahipliği ve yönetimi bağımsız, faaliyet gösterdiği alanda hakimiyet gücü bulunmayan işletme olarak tanımlamaktadır. ABD Küçük İşletme Teşkilatı (SBA, Small Business Administration), sektörel olarak işletmelerin satış tutarı ve istihdam edilen işçi sayısına göre KOBİ tanımları yapmaktadır. Örneğin SBA, imalat sektöründe faaliyet alanına göre 500 veya 1.000 işçiden az, toptan ticarete en fazla 100 işçi çalıştıran işletmeleri küçük işletme olarak tanımlamaktadır. (w3.gazi.edu.tr, 18.12.2006)

Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) KOBİ tanımına göre 20'den az işçi çalıştıran işletmeler "çok küçük", 20-99 arasında işçi çalıştıran işletmeler "küçük", 100-199 arasında işçi çalıştıran işletmeler "orta ölçekli işletme" olarak kabul edilmektedir. (Tezcanlı&Erdoğan, 2004, 64)

1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği KOBİ tanımı, işçi sayısı, bilanço

büyüklüğü ve bağımsızlık derecesinden oluşan kriterleri kapsamaktadır. Buna göre; KOBİ'ler,

- 250'den az işçi çalıştıran,
- Yıllık satış cirosu 50 milyon euroyu geçmeyen veya arsa ve bina hariç mevcut sabit sermaye tutarı, bilanço net aktif değeri itibarıyla 43 milyon euroyu geçmeyen,
- Bağımsızlık kriterlerine uygun olan işletmeler olarak tanımlanmıştır. (Ekinci, 2003, 55)

2.3. Basel II Standartlarına Göre KOBİ

Olma Şartları

Basel II sermaye yeterlilik düzenlemesi gereğince KOBİ tanımı, 7 Şubat 1996 tarihli Avrupa Birliği Konseyi Kararı ile düzenlenmiş KOBİ tanımlamasına uyumlu olarak yıllık satış hasılatı esasına göre belirlenmiştir. (www.foreigntrade.gov.tr, 22.12.2006)

Basel II'de sermaye yeterliliğini belirlemek için kullanılan standart yöntemde KOBİ'ler (Small and Medium Sized Enterprise), toplam yıllık satış hasılatı toplamı 50 milyon euroyu geçmeyen firmalar olarak tanımlanmakta,

- Bir bankacılık grubundaki toplam kredisi <1 milyon euro ise, Perakende KOBİ

- Bir bankacılık grubundaki toplam kredisi >1 milyon euro ise, Kurumsal KOBİ şeklinde iki ayrı sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. (a.g.e.)

Toplam yıllık satış tutarı 50 milyon euronun üzerinde olan firmalar ise, "Kurumsal" olarak nitelendirilecektir. Kurumsal KOBİ ve kurumsal nitelikli tüm firmalar, standart yaklaşımla kredi riskinin ölçümünde, dış derecelendirme kuruluşlarının vermiş oldukları derecelendirme notlarına bağlı olarak risk ağırlığına tabi olacaklar, perakende KOBİ portföyüne dahil edilecek firmalar ise standart yüzde 75 risk ağırlığına tabi tutulacaklardır. İçsel derecelendirme yaklaşımında ise kurumsal, kurumsal KOBİ ve perakende KOBİ nitelikli firmalar için farklı formüller kullanılacaktır. (Ekinci, 2003, 77)

B - KOBİ KREDİLERİNE İLİŞKİN BANKA SERMAYE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Basel II'de herhangi bir krediye ilişkin sermaye yükümlülüğünün belirlenmesinde, müşterinin kredi kalitesini (ödeme gücünü) yansıtan derecelendirme notlarının yanında, müşterinin krediyi ödeyememesi durumunda bankanın zararını azaltıcı etkide bulunacak bazı risk azatılma araçları da dikkate alınmaktadır. KOBİ'lere kullanılacak kredilerin Teminat ve Garantilerin hesaplamaya nasıl dahil edileceği konusunda dört ölçüm yöntemi bulunmaktadır. (Alpay, 2004, 34)

1- Mevduat Bankacılık Mevzuatında Yer Alan Hesaplama Yöntemi: Bu Yöntemde Perakende ve Şirketler Portföyleri ayrımı bulunmamaktadır. Bu çerçevede tüm KOBİ Kredileri (teminatsız ve garantisiz olanlar) %100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

2- Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım : KOBİ Kredilerinin tabi olacağı sermaye yükümlülüğü herhangi bir derecelendirme notu ile ilişkilendirilmemiş olup, aynı portföyde yer alan tüm KOBİ Kredileri aynı sermaye yükümlülüğüne tabi tutulmuştur. Bu çerçevede, KOBİ

Kredileri %75, Kurumsal portföyde sınıflandırılan KOBİ Kredileri ise %100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

3- Standart Yaklaşım : KOBİ Kredilerinin tabi olacağı sermaye yükümlülüğü, kurumsal portföy için kredi değerlendirme kuruluşlarınca verilen derecelendirme notlarına göre belirlenirken, perakende portföyde yer alan KOBİ Kredileri %75'lik standart risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

4- İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşımlar : Sermaye yükümlülüğü temel olarak bankalar tarafından müşterilerine verilen notları ile ilişkilendirilmiştir.

C - BASEL II'NİN ULUSLARARASI EKONOMİLERE BANKALARA VE KOBİLERE MUHTEMEL ETKİLERİ

Basel II kriterlerinin ülkemizde ve dünyada bugüne kadarki bankacılık ve kredi verme tekniklerinde köklü bir değişime neden olması ve bu kurallara uyum sağlayamayan bankaların kredi verme; çok sayıda kredi kullanan kişi ve kuruluşun da kredi kullanma olanaklarının daralmasına sebep olması beklenmektedir. Ancak, finans sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların kendilerini hazırlamaları tek başına yeterli bulunmamaktadır. Önemli olan bu kriterlerin uygulanacağı kredi kullanan reel sektörün kendisini nasıl hazırlayacağı hususu ön plana çıkmaktadır. (www.turmob.org.tr, 03.12.2006)

Bu açıdan, esnek yapıları ve Bankalarla olan yakın ilişkileri nedeniyle KOBİ'lerin uyum sürecini problemsiz bir şekilde tamamlamaları umulmaktadır. Bununla birlikte söz konusu kriterlerden direkt etkilenecek olan kişi ve kuruluşlar olarak KOBİ'ler ile meslek örgütlerinin son derece yetersiz bilgilere sahip olduğu ve yeni kredilendirme süreçlerine hazırlıksız oldukları ortaya çıkmaktadır.

Basel II uygulamalarının 2007 yılında başlaması planlanmış olmakla beraber; Kobi'ler yatırım yapmaya başlamak için 2007 yılını beklememeli, proaktif davranarak eksikliklerini belirlemeli ve bunlara yönelik çözümleri hayata geçirebilmelidir.

Nitekim, söz konusu yatırımların maliyetleri dikkate alındığında da bunların uzun dönemde ancak gerçekleştirilebileceği de değerlendirilmelidir. Kobi'lerin esnek yapıları ve bankalarla olan yakın ilişkileri, uyum sürecinin Kobi'ler ile başlayabileceğine işaret etmektedir.

Bu konuda BASEL II'nin Uluslararası Ekonomilere, Bankalara ve Kobilere etkileri ayrı başlıklar altında incelenecektir.

1 - Uluslararası Ekonomilere Etkileri

Basel II'ye yönelik hazırlıkların yapılması ve 2007 yılından itibaren uygulamanın başlatılması, uluslararası mali piyasaların denetimi ve gözetiminde şeffaflığı artırarak fon akımının sağlam temeller üzerinde gerçekleşmesine yol açacaktır. Bu durum, orta ve uzun vadede ulusal ekonomilerde istikrarın sağlanması, güçlü bir mali sistemin yaratılması ve uluslararası piyasalarda yaşanabilecek sistemik finansal risklerin yayılmasının önlenmesi/etkilerinin azaltılması açısından önemli katkılar sağlayacaktır. (Candan, 2006:93)

Uluslararası bankacılık sistemi için Basel II, sermaye ihtiyacının azaltılması, daha iyi risk yönetimi, denetim otoritesi ile olan ilişkilerin artması, kredi değerlendirme kurumları tarafından daha iyi algılanma gibi fırsatlar ile birlikte yeni sistemlerin kurulması, veri toplama ve sistem geliştirme ile nitelikli eleman yetiştirme gibi maliyet unsurlarını da beraberinde getirmektedir. (2006:89)

Bankaların sermaye yeterliliklerini aktifin niteliğine göre belirleyecek olmaları, toplam

aktiflerin genişletilmesi konusunda bankaları daha özenli karar vermeye yöneltecek olup, banka aktiflerindeki büyümenin yavaşlaması ve sınırlanması ile aktifler içerisinde önemli bir bölümü oluşturan kredi arzının daralması sonucunu ortaya çıkarabilecektir. Özellikle, ekonomik büyümelerini büyük ölçüde dış kaynaklı finansmana bağlayan gelişmekte olan ülkele rin uluslararası para ve sermaye piyasalarından yapacakları borçlanmalarda, fon maliyetlerinin artması beklenmektedir. (Ersan, 2006, 21)

Ülkeler arasında regülasyon çalışmalarından doğan avantajlar (regulatory arbitrage) söz konusu olabilecek, bu da rekabet şartlarını etkileyebilecektir. (Ersan, 2006:22)

Standart yaklaşımda alacağın risk ağırlığı, dışsal derecelendirme kuruluşları tarafından

borçlulara verilecek derecelendirme notlarına bağlı olarak belirlenecektir. Bu nedenle, derecelendirme şirketlerine olan talep artacak ve konu ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılması gerekecektir. Derecelendirme

kuruluşlarının etkin ve sağlıklı işlerliği, bankacılık enformasyonunun merkezileştirilip gereken veri akışının sağlanabilmesi ile mümkün olacaktır. (www.tbb.org.tr, 21.12.2006)

2 - Bankalara Etkileri

Son yıllarda Türk bankacılık sektöründe bir çok sorun yaşanmış, önemli gelişmeler meydana gelmiş ve bu gelişmelerin bir sonucu olarak bankacılık sistemi büyük oranda değişmiştir. Bankacılık sektöründe uluslararası gelişmelere paralel olarak, başta sektörün gözetimi ve denetimi gibi çeşitli alanlarda düzenleme yapılması zorunlu hale gelmiştir.

Basel Komitesi'nin çalışmaları temel olarak bankalarda risk yönetimine odaklanmakta ve bankacılık sisteminde bilinçli bir risk yönetimi kültürü oluşturulmasına çalışmaktadır. Risk yönetimi kültürünün bankacılık sistemini çok daha verimli hale getireceği, piyasanın korunması yolunda daha doğru bir yapının oluşturulacağı, niteliksel ya da sayısal herhangi bir sorun ortaya çıktığında, bu sorunun risk yönetimi tarafından hızlı bir şekilde teşhis edilebileceği öngörülmektedir. Basel II düzenlemesi ile temel olarak risk duyarlılığı daha fazla olan ve daha esnek bir yapının oluşturulması, sermaye gereği hesaplamasında risk duyarlılığının artırılması, düzenleyici yükümlülüklerde teşviklerin ve uyumluluğun artırılması amaçlanmaktadır. (Yaslıdağ, 2004, 63)

Uluslararası gelişmelere paralel olarak, Basel II sermaye yeterliliği düzenlemesinin öngördüğü altyapı unsurlarının tamamlanmasından sonra, Türkiye'de uygulamanın başlamasının finansal sektörün faaliyetlerini ve rekabet edebilirliğini olumlu yönde etkileyecektir. Bu yönde önemli adımlar da atılmaktadır. Nitekim, Bankalar Kanunu'nda risk yönetimi konusunda uluslararası gelişmeler ve uygulamalara uyumlu düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde bankalar modern risk yönetimi sistemleri kurma yolunda çaba harcamaktadırlar. Yakın dönemde, Türk bankalarının risk yönetimi uygulamalarının yönetim boyutu ve teknik yeterlilikleri konusunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bankalarımız konuya çok ciddi kaynaklar ayırmış; önemli uluslararası uzmanlıktan da yararlanmışlardır. Risk yönetimi artık Türk bankalarının bankacılık kültüründe oturmuş bir kavramdır. (Ökmen, 2006, 77)

Risk yönetimi icradan bağımsız, Yönetim Kurulu'na bağlı bir fonksiyon olarak yapılanmıştır. Bankaların bünyesinde teftiş kurulundan bağımsız bir iç kontrol fonksiyonu oluşturulmuştur. Bankalarda risk yönetimi fonksiyonunu icra etmekte olan birimlerin temel görevleri risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi, yönetilmesi ve raporlanması şeklinde özetlenebilir. Risk yönetimi ve iç kontrol fonksiyonunun yürütülmesine ilişkin gerekli politika ve prosedürlerin oluşturulması yönünde bankalar çalışmalarını tamamlama sürecindedir. Bankalarda risk yönetimi ve iç denetim sistemleri için gerekli ve uygun insan kaynağı istihdam edilmiştir. (Ökmen,2006,64)

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) nezdinde de risk yönetimi sistemlerine yönelik uygulamaların geliştirilmesi ve paylaşılması yönünde faaliyetler sürmektedir. TBB bünyesindeki Çalışma Grubu tarafından yapılan çalışmalar çerçevesinde bankaların kendi risk yönetimi sistemlerindeki gelişmeler yakından izlenmekte ve ortak çalışmalar koordine edilmektedir.

Basel II düzenlemesinin bankalar üzerindeki temel etkilerine bakıldığında; düzenleme, borçlu-kredi kalitesine verilen önemin artmasına paralel olarak zaman içinde kurallara uygun bir kredi kültürünün yerleşmesini desteklemektedir. Piyasa disiplini, şeffaflık ve rekabetin artması, daha etkin hale gelmesi beklenmektedir. Müşteri ilişkileri ile ürün fiyatlamasında köklü değişiklikler olması muhtemeldir. Ancak, düzenleme uluslararası faaliyet gösteren bankalar ile bu kapsamda yer almayan bankalar üzerinde farklı etkiler yaratabileceği gibi gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin bankaları üzerindeki etkileri de farklı olacaktır. Bu konuda en çarpıcı örnek ülkemiz ile ilgidir. Türkiye gibi OECD üyesi olma avantajını kaybedecek olan ülkelerde bankacılık sektöründe sermaye gereklerini artıracaktır. Halihazırda, OECD ülkesi olmamız sayesinde, Hazine tahvillerinin bilançolardaki risk ağırlığı yüzde 0'dır. (Böncüoğlu, 2004, 31)

Diğer örnek, risk ağırlıkları halihazırda borçlunun dahil olduğu kategoriye dayanmakta iken, yeni düzenlemedeki standart yaklaşım uygulandığında uluslararası bir derecelendirme kuruluşunun kriterlerine göre belirlenecektir. Ülke notlarının fiili olarak derecelendirme tavanı olarak kullanılması ve bankaların kendi ulusal paraları cinsinden kendi devletinden olan alacakları için yerel para derecelendirme notlarının tanınma-

ması ülke kredi notunun önemini artırmaktadır. Bu çerçevede, Hazine'nin borçlanma maliyetleri açısından ülke notunun yükselmesi büyük önem taşımaktadır. Hiç kuşkusuz Türkiye'nin ekonomik ve finansal istikrarın sürdürülmesi yönündeki başarısı ülke notunun yükselmesine ve Basel II'ye uyumu destekleyecektir. (Böncüoğlu,2004,34)

Basel II bankaların sermaye yeterlilik oranını hesaplamak üzere kendi iç risk derecelendirme sistemlerini kullanabilecekleri içsel derecelendirme metodunu geliştirmiştir ve belirli bir geçiş aşamasından sonra bankalarca bu metodun uygulanmasını önermektedir. Yeni düzenleme ile kredi ve faaliyet riskleri için öngörülen gelişmiş metodların kullanılmaması durumunda bankaların asgari sermaye ihtiyaçları artacaktır.(Yaslıdağ,2004, 91)

Türkiye'de bankalar tarafından standart yaklaşım uyguladığında tüm firmalar yüzde 100 risk ağırlıklandırılmasına tabi olacak oysa bunu hak etmeyen firmalar için dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları kullanan yabancı bankalarca daha düşük risk ağırlığı kullanılacak ve böylece bu bankalar standart yaklaşım kullanan bankalara göre önemli avantaj elde edeceklerdir. (Yaslıdağ,2004,92)

2.1. Basel II'de Derecelendirme

Basel II düzenlemesi ile birlikte bankaların davranışını etkileyecek olan yeni risk yönetimi anlayışı kredi müşterilerine de yansımaktadır. Basel II iyi derecelendirme sistemlerine çok fazla odaklanmaktadır. Standart yaklaşımda kurumsal portföydeki firmaların (Kurumsal KOBİ'ler dahil) bağımsız derecelendirme kuruluşları tarafından derecelendirilmesi, perakende portföyde yer alan firmaların ise derecelendirilmeyip sabit bir oranla değerlendirilmesi öngörülmektedir. Daha gelişmiş yaklaşımlara bakıldığında ise; bankaların bunun yerine, özellikle kredileriyle ilgili kendi derecelendirme sistemlerine sahip olmaları gerektiği görülmektedir. Bu kapsamda her bankanın ilerdeki yıllarda kendi derecelendirme sistemini kurması ve kullanması beklenmektedir. Mevcut sistemde, özel sektör firmalarına verilen krediler risk yapısına bakılmaksızın, teminat yapısı dikkate alınarak büyük oranda yüzde 100 risk ağırlığına sahipken, Basel II'deki standart yöntem altında kurumsal portföydeki firmaların risk ağırlığı, firmaların kredi notuna bağlanmıştır. (Demirgüneş,

2006,59)

Türkiye ekonomisi ve benzeri ekonomiler için çok önemli bir konu öne çıkmaktadır; KOBİ'lere yaklaşım. Türkiye ekonomisinde KOBİ'lerin yeri ve önemi yüksek olduğundan, bu kuruluşların Basel II'ye geçmeden önce bazı hazırlıkları yerine getirmeleri gerekmektedir. Basel Mutabakatı'nın getirdiği düzenlemelerin 2007 yılında yürürlüğe girmesi planlandığından, bankalar ve KOBİ'ler değişim amacıyla yatırım yapmaya başlamak için mutabakatın tamamlanmasını beklemek yerine, proaktif davranarak nerede eksiklikler bulunduğunu analiz etmeli ve planlarını hazırlamalıdır. (2006,76)

3- Kobilere Etkileri

Küçük ve orta ölçekli işletmeler rekabetçi bir piyasanın vazgeçilmez temel unsurlarıdır. Bu işletmeler ekonomik faaliyetlerin etkinliği ve aynı zamanda ekonomik sistemin canlılığının da "barometresini" oluşturmaktadırlar. Diğer yandan bir ekonominin temel amaçlarından birisi olan istihdamın yaratılmasında ve sürdürülmesinde de bu işletmeler önemli görevler üstlenmişlerdir.

Basel II çerçevesinde bankalar sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde Risk Odaklı Sermaye Yönetimi, Risk Odaklı Kredi Fiyatlaması'na geçeceklerdir. Bu durumun neticesinde işletmelere kredi verilirken derecelendirme yapılması istenecek ve işletmeler almış oldukları notlara bağlı olarak bir kredi fiyatlandırması yapılacaktır. Bir başka deyişle iyi kredi, kötü kredi yerini, ucuz kredi ve pahalı krediye bırakacaktır. (Yaslıdağ,2004,22)

Bu bağlamda işletmeler için derecelendirme konusu gündeme gelmiştir. Derecelendirme genel itibarıyla bir varlığın veya menkul kıymetin performansı hakkındaki görüşlerdir. Derecelendirme kurumları çeşitli finansal, endüstri, piyasa ve ekonomik bilgileri bir araya toplar ve bu bilgileri analiz ederek ilgili çevrelere bilgi sağlar.

İçinde bulunmakta olduğumuz bu dönemde de finans kesimini oluşturan kuruluşlarda görülen başarısızlıklarda ve risklerin çoğalmasına paralel olarak derecelendirme işleminden sıklıkla faydalanılması gündeme gelmiştir. Bunun dışında bir firmanın bir derecelendirme notu alabilmesi ise yine BASEL II'ye göre tanımlanan işletmeler sınıfına girmesi gerekecek bu

bağlamda da işletmeler kurumsal KOBİ ve perakende KOBİ olarak tasnif edilecektir. (Böncüoğlu,2004,57)

Bu açıdan bakıldığında bir firma için risk ölçümü;

Firmanın Risk Seviyesi

Finansal verileri, Kurumsal yönetim anlayışı, Yönetim organizasyon yapısı, Yönetici ve Ortakların geçmişi, Ürün ve hizmet gelişimi, İthalat, İhracat, Pazar Payı, vb.

Kredinin Risk Seviyesi

İşlemin türü, teminat, vade, para birimidir.

Yukarıda bahse konu olaya işletmelerimizin hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Bu kapsamda işletmelerimizin yapmaları gereken çalışmalar ise işletmelerde kurumsallaşmanın sağlanması, ana faaliyet konusuna yoğunlaşılması, uluslararası kabul görmüş standartlarda mali tabloların hazırlanması, finansal enstrümanlar kullanılarak faaliyet risklerinin hedge edilmesi, risk yönetimi ile ilgili nitelikli eleman istihdamına önem verilmesi, KOBİ'lerin sermayelerinin güçlendirmesi gerekmektedir. (Böncüoğlu,2004,62)

Basel II çerçevesinde derecelendirme sistemi ile işletmelerin derecelendirme notlarının "güncelliği" önem kazanacak ve işletmelerin niceliksel ve niteliksel verilerini mevcut duruma oranla daha sıklıkla açıklamaları gerekecektir. Kobi'ler kayıt dışı işlemleri kayıt içine alarak ve sermaye yapılarını güçlendirerek daha düşük maliyetle kredi talebinde bulunabileceklerdir. Fiyatlama avantajından yararlanabilecekler. Yabancı kaynak ihtiyaçlarını karşılayacak banka kaynaklı fon bulabileceklerdir.

Basel II uygulamalarının etkilerinin sadece banka sektörü ile sınırlı kalmayacağı ortadadır. Özellikle sermaye yeterlilik oranı açısından risk kavramının genişlemesi ve bu ölçümün doğrudan fiyatlamaya ile ilişkilendirilmesi bankaların müşteri konumunda bulunan ve finansman ihtiyacını bankalar aracılığı ile yapan tüm sektörleri de etkileyecektir. Özellikle, Basel II'de KOBİ'lerin müşteri riski algılamasında temel kriterlerden biri olmasıyla Basel II'nin KOBİ'ler üzerindeki muhtemel etkilerinin tartışılmaya başlanmasına da neden olmuştur. (Yaslıdağ,2004,47)

Basel II; çalışan sayısı 250'den, cirosu 50 Milyon 'dan ve aktif büyüklüğü 40 Milyon Euro'dan az olan işletmeleri KOBİ olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bir

KOBİ'nin bir bankadaki toplam kredi tutarı 1 Milyon Euro'den fazla olması durumuna göre risk değerlemesi de farklılaşmakta ve bu her iki kriter (işletmenin KOBİ olup olmadığı ve bir bankada kullanacağı finansmanın 1 Milyon Euro'u geçip geçmediği) finansman maliyetini de doğrudan etkilemektedir. Basel II'ye göre Türk işletmelerin %99,5 Basel II'nin yaptığı KOBİ tanımına girdiği, finansman maliyetlerinin bu tanım ve içerdiği kriterlere göre belirlendiği dikkate alınacak olursa KOBİ'ler için konunun önemini daha net bir şekilde anlaşılabılır. (www.tbb.org.tr, 02.12.2006)

3.1. Kobi'lere Öneriler

Kayıt dışı işlemler kayıt içine alınmalı, uluslararası standartta, şeffaf mali tablolar hazırlanmalıdır. Sermaye yapısı güçlendirilmelidir. Firmalar ana faaliyet konularında çalışmalıdır. Finansal bilgilerin yanı sıra niteliksel bilgilerde derecelendirme süreci içinde dikkate alınmakta olup operasyonel risk açısından da belirli adımlar atılmalı, özellikle bilgi sistemleri güvenliği sağlanmalıdır. Özellikle finansman ve muhasebe konusunda uzman insan kaynağına yatırım yapılmalıdır. Kurumsal yönetim kültürü, en üst düzey yöneticilerden tüm kurum çalışanlarına kadar yaygınlaştırılmalıdır. Kurumsal yönetim ilkelerine uyum sağlama konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Derecelendirme sistemlerinin gerek duyduğu verileri sağlıklı ve zamanında üretme konusunda gerekli çalışmaları yapılmalıdır. (www.tnud.org.tr, 02,12,2006)

Kobi'ler, bankalarının Basel II kapsamında hangi ölçüm yaklaşımını kullandığını, bankalarından kullandıkları kredilerin perakende kredi olarak mı, kurumsal kredi olarak mı değerlendirildiğini öğrenmelidirler. Basel II içerisinde hangi teminatların ne şekilde dikkate alındığı konusunda bilgi sahibi olmalı ve bu konudaki ilgili avantajlardan faydalanabilmelidirler.

Kobi'ler iyi bir derecelendirme notu alabilmek için bankalar açısından belirsizlik doğurabilecek konularda bankaları ikna edici bilgi ve veriler sunmalıdırlar. Risk yönetimi konusunda uzmanlaşmayı sağlamak üzere özellikle muhasebe ve finansman konusunda nitelikli insan kaynağına yatırım yapmaları gerekmektedir. Finansal bilgilerin yanı sıra niteliksel bilgiler de derecelendirme süreci içinde dikkate alınmaktadır. Daha iyi bir derecelendirme notu alabilmek için dikkat edilmesi gereken diğer unsurlar da bulunmaktadır.

"Risk Farkındalığı"

Risk Saptama - Risk Değerlendirme - Riski Azaltma

KOBİ'lerin risklerinin ne kadar farkında oldukları ve risklerini azaltma adına neler yaptıkları önem taşımaktadır. Kredi riskinin yanı sıra operasyonel risk açısından da belirli adımlar atılmalı, özellikle bilgi sistemleri güvenliği sağlanmalıdır. (www.kobifinans.com.tr, 02.12.2006)

Kurumsal Yönetim çerçevesinde de;

- Personelin kesintisiz yıllık izin kullanımı sağlanmalı, aksi hallerde de yıllık ücretli izin karşılıkları ayrılmalıdır.

- Bilançolarda da kıdem tazminatı karşılıkları ayrılmalıdır.

Bunlar, bilançoların kuvvetlendirilmesini sağlayacaktır. Bu noktada da muhasebe, bütçe kontrol ve risk yönetimi önem kazanmaktadır. Basel II sürecine işletmelerin ek olarak aşağıdaki gelişmeleri takip ederek hazırlanmaları yerinde olabilir:

- İşletmelerin kullanacakları kredinin maliyeti derecelendirme notuna bağlı olarak değişecektir. Bu süreçte yetersiz özsermaye yapısına sahip işletmeler zor durumda kalabileceklerdir.

- Kredi sürecinde klasik ipotekler önemini yitirecektir. Bunun yerini kurumsal yönetim, finansal raporlama sürecinde şeffaflık ve finansal yapının güçlü olması alacaktır. Yani işletmeler artık kendilerini kurumsallaştırmak zorunda kalacaklardır.

- Mali tablolarda açıklanan bilgiler işletmenin gerçek durumunu yansıtmalıdır. Türkiye'de muhasebe kayıtlarının yasal zorunluluk ve vergi kaygısı ile tutulması finansal raporlama sürecinin şeffaflığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda artık işletmelerin finansal tablolarını kamuya güvenilir bilgi üretmek amacıyla hazırlamalıdırlar. Güvenilir finansal tablolar için diğer bir unsur Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na (UFRS) uygun raporlama standartlarının kullanılmasıdır. Bunun için muhasebe sürecinde Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından oluşturulan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) kullanılmalıdır. Bu konuda yasal bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

• Finansal tabloların güvenilirliğini arttıran bir diğer unsur bağımsız denetimdir. Günümüzde sadece SPK'ya tabi işletmeler için geçerli olan bağımsız denetim Türk Ticaret Kanunu kapsamına alınarak diğer işletmeler için de zorunlu hale getirilebilir. Ayrıca işletmelerde faaliyetlerin verimliliğini arttırmak, varlıkları korumak, hata ve hileleri en aza indirmek amacıyla uygun bir iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim mekanizması oluşturulmalıdır.

• Tüm işletmelerde kurumsal yönetim ilkeleri hayata geçirilmelidir. Bu ilkeler; eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve sorumluluktur. (www.kobi-efor.com.tr, 02.12.2006)

SONUÇ

Son yıllarda dünya finans sisteminde yaşanan istikrarsızlıklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal sektörlerinin sağlıklı yapılanması gerektiği görüşünü ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede uluslararası işbirliğini öngören çalışmalar hızlandırılmıştır. Yeni yaklaşımın temel öğeleri istikrarlı bir faaliyet ortamının yaratılması, finansal piyasaların geliştirilmesi, her alanda şeffaflığın sağlanması, ulusal ve uluslararası finansal sektörün güçlendirilmesi, rekabetçi yapının geliştirilmesi, piyasa mekanizmasının etkin olarak çalışmasının sağlanması için ekonomik faaliyeti düzenleyen kuralların birbirleri ile uyumlu hale getirilmesi ve kuralların etkinlikle uygulanması, kamunun ekonomik faaliyetteki müdahalesinin ve payının düşürülmesi, finansal sistemde denetim yapısının güçlendirilmesi, denetim etkinliğinin artırılması olmuştur. Bu kapsamda, gelişmekte olan ülkelerde hem ekonominin hem de geleceksel olarak finansal sistemin en önemli kurumlarını oluşturan bankaların yeniden yapılandırılması önem kazanmıştır. Türkiye açısından bakıldığında son dönemde çok önemli ve olumlu mesafeler alınmıştır. Türkiye ekonomisi şimdi çok daha istikrarlı ve bankacılık sistemi şimdi çok daha sağlıklıdır.

Tabiidir ki gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapının top yekün iyileşmesi ve rekabet gücünün artırılması için makul bir süreye ve yüksek düzeyde kaynağa ihtiyaç vardır. Bu süreç sadece ekonomik değildir, aynı zamanda sosyal, siyasi, kültürel konuları da içermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülke standartlarını uygulamaya çalışırken sürecin olumlu

yönde ilerlemesine hassasiyet göstermeliyiz, acele edelim derken sürecin tersine dönme riskini ve sonuçlarını da göz önünde tutmalıyız. Kuralları çok kısa sürede değiştirmek mümkündür ancak uygulamak için toplumsal desteğe, zamana ve sabra ihtiyaç olduğu da aşikardır.

Son çeyrek yüzyılda uluslararası ekonomik gelişmelere bakıldığında damgasını vuran başlıca olaylar liberal ekonomi politikası uygulamaları, uluslararası artan işbirliği, gelişmekte olan ülkelere özel sermaye hareketleri, teknolojik yenilikler, enerjinin kazandığı önem ve finansal piyasalardaki hızlı gelişmedir. Bu gelişmeler birçok ülkede ekonomik performansın iyileşmesine de katkıda bulunmuştur.

Öte yandan, işsizlik, gelir farklılıkları, gelişmekte olan ülkelerde yapısal sorunlar gündemde yerlerini korumaktadır. Artan uluslararası ekonomik işbirliği ve sermayenin bir ülkeden diğerine hızlı hareketi risklerin de taşınmasına ve bulaşıcı hale gelmesine neden olmuştur. Daha da önemlisi dünya ekonomisinde önemli yer tutan bazı ülkelerde kuralların uluslararası standartların çok gerisinde olduğu da bir gerçektir. Bazı ülkelerde gelişmişlik farklılıklarının daha da kötüleştiği de gözlenmektedir.

Dünya ekonomisinin istikrar içinde büyümenin sağlanması ve ticaretin artırılması için tüm ülkelerin uluslararası işbirliğine katılmasını sağlayacak bir çaba ve anlayış içinde olmalarını çok önemli görüyorum. Bu çabayı sadece gelişmekte olan ülkelere beklemek haksızlık olur kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

1- TEZCANLI, M.V & Erdoğan O.(2004), **Avrupa Birliği Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve İ.M.K.B.**, İstanbul.

2- BÖNCÜOĞLU, Ercan (2004), **"Bankacılar İçin Temel Mali Analiz"**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

3- TEKER, Dilek (2005), **"Bankacılıkta Operasyonel Risk Ölçüm Modelleri ve Sermaye Yeterlilik Oranına Etkisi"**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

4- YASLIDAĞ, Beyhan (2004), **"Bankacılıkta Risk Ölçümünün Aktif Pasif Yapısına Etkileri"**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

- 5- BEŞİNCİ, Murat (2005), **"Basel Sermaye Yeterliliği ve Türk Bankacılık Sektörünün Basel II'ye Uyum Süreci"**, TOB, Ankara.
- 6- ALPAR, C. & Ogun T.(2004), **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Olgaç Matbaası, İstanbul.
- 7- ALPAY, Sadık (2004), **"Kredi Tahsis, Kredi Kontrol, Risk İzleme ve Önleme Yöntemleri"**, TBB, Ankara.
- 8- EKİNCİ, Mehmet (2003), **Türkiye'de Kobi'lerin Kurumsal Gelişimi ve Finansal Sorunları**, Akson Araştırma, İstanbul.
- 9- ERSAN, İhsan (2006), **"Uluslararası Finansal Krizler ve Risk Yönetimi"**, TBB, Ankara
- 10- CANDAN, Hasan (2006), **"Bankalarda Risk Yönetimi ve BASEL II"**, İşbank Yayınları, İstanbul.
- 11- BULAÇ, Ali (2005), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Zaman, İstanbul.
- 12- ÖKMEN, Orhan (2006), **Basel Uzlaşılarının Yetersizliği ve Bankalara Alternatif Modeller**, Kora Yayın, İstanbul.
- 13- DEMİRGÜNEŞ, Kartal (2006), **Firma Değerlemesi Banka Uygulaması**, Beta Yayınları, Bursa.
- 14- www.riskcenter.com.tr
- 15- <http://www.dtm.gov.tr>
- 16- www.gazi.edu.tr
- 17- www.foreigntrade.gov.tr
- 18- www.turmob.org.tr
- 19- www.tbb.org.tr
- 20- <http://www.mess.org.tr>
- 21- www.ebso.org.tr/tr
- 22- www.tmud.org.tr
- 23- www.kobifinans.com.tr
- 24- www.kobi-efor.com.tr